

การถอดบทเรียนการมีส่วนร่วมของชุมชนในกระบวนการคิดเชิงออกแบบ :
กรณีศึกษาโครงการอนุรักษ์ฟื้นฟูชุมชนย่านตลาดน้อย กรุงเทพมหานคร

LESSON LEARNED COMMUNITY PARTICIPATION IN DESIGN THINKING PROCESS
: A CASE STUDY OF COMMUNITY CONSERVATION AND RENEWAL PROJECT
AT TALADNOI DISTRICT, BANGKOK METROPOLIS

ธงชัย เลิศกัญญาพร^{1*} และสุวัฒนา ธาดานิติ ²
Tongchai Lertkanjanaporn ^{1*} and Suwattana Thadaniti ²

Email: coachpapoh@gmail.com^{1*}, tsuwattana@yahoo.com ²

หลักสูตรศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพัฒนามนุษย์และสังคม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
กรุงเทพมหานคร 10330

MASTER OF ARTS PROGRAM IN HUMAN AND SOCIAL DEVELOPMENT,
CHULALONGKORN UNIVERSITY, BANGKOK 10330 THAILAND

*corresponding author E-mail: coachpapoh@gmail.com1

Received: June 15, 2020 Revised: June 15, 2020 Accepted: July 13, 2020

ABSTRACT

The objectives of this research were to analyze lessons learned on key success factors of community participation in the design thinking process under a case study of community conservation and renewal project in Taladnoi area, Samphanthawong District, Bangkok and to propose the guidelines for promoting community participation in the design thinking process for old town community conservation in Bangkok. This study was a qualitative research. The data were collected by studying and analyzing final summary report of community conservation and renewal project in Taladnoi and continuous area. In addition, in-depth interview and post-operative analysis were conducted. The research results were presented descriptively. The researcher went the actual site for data collection. The interview was conducted with snowball technique. The sample was selected from community leaders, local people, and stakeholders who participated voluntarily in the project, totaling 20 individuals. The research enhanced interviewees' trust by self-introduction and explicitly explaining about himself, research objectives and methods. The

research results revealed that key success factors of community participation in design thinking process were that workshops were organized throughout the project to promote the community people orientation by encouraging local people to participate in every phase: the understanding of problems and people and area context; identification of needs; finding solutions; prototype development; and testing. The development could be done in accordance with the community context as the guidelines to create community participation in preserving the old town communities through government operations, leading to community ownership and pride in participating in community development. Lastly, obtained knowledge was concluded as useful guidelines for community learning center and those interested in studying this title.

Keywords : Lesson Learned, Community Participation, Design thinking Process

บทคัดย่อ

งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อวิเคราะห์และถอดบทเรียนปัจจัยความสำเร็จของการมีส่วนร่วมของชุมชนในกระบวนการคิดเชิงออกแบบในการอนุรักษ์ฟื้นฟูชุมชนย่านตลาดน้อย เขตสัมพันธวงศ์ กรุงเทพมหานคร และเพื่อเสนอแนวทางการสร้างการมีส่วนร่วมของชุมชนในกระบวนการคิดเชิงออกแบบในการอนุรักษ์ชุมชนย่านเมืองเก่าของกรุงเทพมหานคร ผู้วิจัยใช้วิธีวิจัยเชิงคุณภาพ เก็บข้อมูลด้วยการศึกษาและวิเคราะห์เอกสารรายงานสรุปผลการดำเนินงานฉบับสมบูรณ์โครงการอนุรักษ์ฟื้นฟูย่านตลาดน้อยและพื้นที่ต่อเนื่อง สัมภาษณ์แบบเจาะลึกและการวิเคราะห์หลังปฏิบัติ นำเสนอผลการวิจัยในลักษณะเชิงพรรณนาและพรรณนาวิเคราะห์โดยผู้วิจัยลงพื้นที่เก็บข้อมูลภาคสนามด้วยตนเอง ใช้วิธีการการสัมภาษณ์แบบลูกโซ่ คัดเลือกกลุ่มเป้าหมายจากผู้นำ ประชาชน และผู้มีส่วนได้ส่วนเสียที่เข้าร่วมโครงการด้วยความสมัครใจให้ข้อมูลรวม 20 คน สร้างความไว้วางใจให้กับผู้ถูกสัมภาษณ์ด้วยการแนะนำตนเองอย่างเปิดเผยว่าผู้วิจัยเป็นใครมาจากไหนและวัตถุประสงค์การดำเนินงานในการศึกษาวิจัยครั้งนี้เป็นอย่างไร ผลวิจัยพบว่าปัจจัยความสำเร็จของการมีส่วนร่วมของชุมชนในกระบวนการคิดเชิงออกแบบคือการจัดเวทีประชุมเชิงปฏิบัติการตลอดทั้งโครงการส่งเสริมและเน้นคนในชุมชนเป็นศูนย์กลาง มีส่วนร่วมทุกขั้นตอนตั้งแต่ขั้นการเข้าใจปัญหา เข้าถึงผู้คนและพื้นที่ ขั้นระบุความต้องการ ขั้นหาแนวทางแก้ปัญหา ขั้นพัฒนาต้นแบบและขั้นทดสอบ เกิดการพัฒนาได้ตรงตามบริบทของชุมชน เป็นแนวทางการสร้างการมีส่วนร่วมของชุมชนในการอนุรักษ์ชุมชนย่านเมืองเก่าด้วยการดำเนินงานของรัฐที่ทำให้ชุมชนรู้สึกเป็นเจ้าของ ภาคภูมิใจในการมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชนของตนเอง และสรุปองค์ความรู้มอบให้กับศูนย์การเรียนรู้ชุมชน ผู้ที่สนใจศึกษาต่อไป

คำสำคัญ : การถอดบทเรียน, การมีส่วนร่วมของชุมชน, กระบวนการคิดเชิงออกแบบ

1. บทนำ

การพัฒนาประเทศไทยภายใต้แนวทางการพัฒนาที่กำหนดด้วยแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 12 ส่วนที่ 4 (ยุทธศาสตร์การพัฒนาประเทศ) ยุทธศาสตร์ที่ 9 การพัฒนาภาค เมือง และพื้นที่เศรษฐกิจ ให้ความสำคัญกับการยกระดับฐานการผลิตและบริการเดิมให้มีความเข้มแข็งมากขึ้นและการขยายฐานใหม่ที่สำคัญกับการกระจายโอกาสทางเศรษฐกิจและสังคมควบคู่ ไปด้วยเป็นเป้าหมายที่สำคัญ ซึ่งการตอบสนองต่อเป้าหมายดังกล่าวประเทศไทยต้องใช้ประโยชน์จากศักยภาพและภูมิสังคมเฉพาะของพื้นที่ ซึ่งการดำเนินยุทธศาสตร์เชิงรุกเพื่อเสริมจุดเด่นในระดับภาคและจังหวัดในการเป็นฐานการผลิตและบริการที่สำคัญ ประกอบกับการขยายตัวของประชากรในเขตเมืองเป็นโอกาสในการกระจายความเจริญและยกระดับรายได้ของประชาชนโดยการพัฒนาเมืองให้เป็นเมืองน่าอยู่และมีศักยภาพในการรองรับการค้าการลงทุน ช่วยลดแรงกดดันจากการกระจุกตัวของพัฒนาที่อยู่ในกรุงเทพมหานคร และภาคกลาง ซึ่งเป็นผลจาก

การพัฒนาที่ผ่านมา ทั้งนี้ยังมุ่งส่งเสริมให้กรุงเทพมหานคร เป็นเมืองศูนย์กลางการติดต่อธุรกิจระหว่างประเทศรวมทั้งเป็นศูนย์กลางการศึกษา การบริการด้านการแพทย์และสุขภาพระดับนานาชาติ ที่พร้อมด้วยสิ่งอำนวยความสะดวกเทคโนโลยีในการสื่อสารและระบบคมนาคมมาตรฐานสูง จัดระเบียบการใช้ประโยชน์ที่ดิน จัดเตรียมระบบสาธารณูปโภคสาธารณูปการ บริการทางสังคมและที่อยู่อาศัย ให้สอดคล้องกับความต้องการของประชากรเมืองที่เพิ่มขึ้นรวมทั้งแก้ไขปัญหาจราจร ขยะ น้ำเสีย น้ำท่วม และมลภาวะทางอากาศ ตลอดจนการจัดทัศนียภาพของเมืองให้สวยงาม มีพื้นที่สีเขียวและสวนสาธารณะ (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2560, น.170-188)

สืบเนื่องจากแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 12 ส่วนที่ 4 (ยุทธศาสตร์การพัฒนาประเทศ) ยุทธศาสตร์ที่ 9 การพัฒนาภาค เมือง และพื้นที่เศรษฐกิจ ที่ได้กล่าวมาแล้วข้างต้น สำนักผังเมืองกรุงเทพมหานคร ร่วมกับสถาบันอาศรมศิลป์ ได้มีการจัดทำโครงการอนุรักษ์ฟื้นฟูย่านตลาดน้อยและพื้นที่ต่อเนื่อง ซึ่งย่านตลาดน้อยเป็นย่านพื้นที่ริมแม่น้ำเจ้าพระยาของไข่นาหวานเยาวราช หนึ่งในพื้นที่เมืองเก่าของกรุงเทพมหานคร ที่มีประวัติศาสตร์ความเป็นมาและมีพัฒนาการมาจากการตั้งถิ่นฐานริมแม่น้ำเจ้าพระยาของชุมชนชาวจีนโพ้นทะเลที่เข้ามาตั้งถิ่นฐานทำการค้า ซึ่งในปัจจุบันยังมีกิจการทางการค้าชาวไทยเชื้อสายจีนที่สืบเนื่องมาจากอดีตทำให้ยังคงเห็นวิถีวัฒนธรรมดั้งเดิม ทั้งการค้า วัฒนธรรม ประเพณี ที่ยังสืบทอดจากรุ่นสู่รุ่น รวมถึงอาคารและสิ่งปลูกสร้างที่ยังคงความสวยงามหลงเหลืออยู่เป็นจำนวนมาก ซึ่งทั้งตัวอาคาร ระบบสาธารณูปโภค สาธารณูปการ ตลอดจนระบบเศรษฐกิจ การค้าและ ความสวยงามของสถานที่ย่อมมีความเสื่อมโทรมไปตามกาลเวลา และไม่สอดคล้องกับการพัฒนาในปัจจุบัน อีกทั้งการพัฒนาแบบขนส่งมวลชนประเภทรางที่เข้ามาภายในย่านตลาดน้อย จะทำให้เกิดศักยภาพในการเข้าถึงมากขึ้น และมีแนวโน้มในการพัฒนาของย่านสูงขึ้นด้วย จึงทำให้เป็นโอกาสที่สำคัญในการพัฒนาย่านตลาดน้อยและพื้นที่ต่อเนื่อง โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อให้การปรับปรุงฟื้นฟูย่านเมืองเก่าเป็นไปตามนโยบายมหานครแห่งความสุข ของกรุงเทพมหานคร และสอดคล้องกับทิศทางการพัฒนาเมือง ที่ยังคงไว้ซึ่งความเป็นเอกลักษณ์ของย่านตลาดน้อยและพื้นที่ต่อเนื่อง จึงจำเป็นต้องมีกระบวนการแปลงผังนโยบายไปสู่แผนงานปฏิบัติในระดับพื้นที่ โดยเฉพาะงานวางผังแม่บท ออกแบบรายละเอียด มาตรการทางผังเมือง ข้อเสนอแนวทางการปฏิบัติเพื่อส่งเสริมภูมิทัศน์ในการอนุรักษ์ฟื้นฟู และพัฒนาย่าน การบริหารจัดการโครงการ การให้ข้อมูลข่าวสาร ประชาสัมพันธ์ ตลอดจนการส่งเสริมความรู้และความเข้าใจโครงการอนุรักษ์ฟื้นฟูพื้นที่โดยผ่านกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชน และหน่วยงานที่เกี่ยวข้องทุกภาคส่วน

Goldner (2005) ได้อธิบายกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาเมืองว่าสามารถทำให้เกิดความเปลี่ยนแปลงทางกายภาพ เศรษฐกิจและสังคมในพื้นที่เมืองได้หลายมิติ อีกทั้งยังส่งผลต่อเนื่องในหลายๆด้านตามมา โดยเฉพาะในด้านวิถีชีวิตและคุณภาพชีวิตของประชาชนผู้ที่อาศัยและเข้ามาใช้พื้นที่เพราะเมืองประกอบด้วยระบบย่อยมากมาย จึงเป็นเหตุผลให้ประเด็นเหล่านี้เป็นเรื่องสำคัญที่สังคมจะต้องเรียนรู้ร่วมกันเพื่อเป็นการบูรณาการความรู้และความเข้าใจ รวมทั้งเป็นการสร้างการจัดการเมืองและที่อยู่อาศัยได้อย่างสมดุลที่จะนำไปสู่การสร้างแนวทางการมีส่วนร่วมในการพัฒนาเมืองได้อย่างเหมาะสม อีราพร ทวีธรรมเจริญ (2553) นอกจากนั้นยังได้สร้างกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนด้วยกระบวนการคิดเชิงออกแบบ (Design thinking) ของ Stanford d.school (D.school , 2016) ซึ่งเป็นกระบวนการคิดที่รวมบุคคลที่มีส่วนเกี่ยวข้องหลายกลุ่มร่วมด้วยช่วยกันทำความเข้าใจในปัญหาต่างๆ อย่างลึกซึ้ง โดยยึดถือคนในชุมชนเป็นศูนย์กลาง และนำความคิดและมุมมองจากกลุ่มคนหลายกลุ่มมาพัฒนาเป็นแนวทางการแก้ไข และนำแนวทางต่างๆมาพัฒนาเป็นต้นแบบหรือที่เรียกว่าการสร้างต้นแบบเพื่อให้เห็นภาพและสร้างความเข้าใจยิ่งขึ้น หลังจากนั้นก็เข้าสู่การทดสอบด้วยการให้ทุกฝ่ายที่มีส่วนเกี่ยวข้องร่วมกันประเมิน แสดงความคิดเห็นต้นแบบที่ได้สร้างขึ้นและกลับไปพัฒนาอีกครั้งเพื่อให้ได้แนวทางหรือนวัตกรรมที่ตอบโจทย์กับผู้ใช้และสถานการณ์นั้นๆ เข้ามาเป็นส่วนหนึ่งในการร่วมวางแผนพัฒนาเพื่อนำผลไปสู่การปรับปรุงฟื้นฟูเมืองให้เกิดเป็นรูปธรรมได้ต่อไป โดยการจัดประชุมสัมมนาเชิงปฏิบัติการเพื่อกำหนดทิศทางการพัฒนาย่านตลาดน้อย ซึ่งผู้เข้าร่วมประชุมประกอบด้วย ตัวแทนชุมชนในพื้นที่ศึกษา กลุ่มคนรักตลาดน้อย หน่วยงานเอกชนและผู้ประกอบการในพื้นที่ หน่วยงานราชการ และนักวิชาการผู้มีความเชี่ยวชาญในประเด็นที่เกี่ยวข้อง เพื่อแสดงความคิดเห็น แลกเปลี่ยนมุมมอง พร้อมทั้งข้อเสนอแนะในการกำหนดทิศทางการพัฒนาทำให้ประชาชนในพื้นที่ได้รับทราบข้อมูล

และตระหนักถึงการเปลี่ยนแปลงที่จะเกิดขึ้น พร้อมทั้งร่วมวางแผนการอนุรักษ์พื้นที่ย่านตลาดน้อยและพื้นที่ต่อเนื่องได้อย่างเหมาะสม สอดคล้องกับทิศทางการพัฒนาเมืองของกรุงเทพมหานครก่อนจัดทำแผนแม่บทการพัฒนาย่านเก่าแก่ โดยสะท้อนความต้องการของชุมชนมากที่สุด โดยมีผลลัพธ์หลังจากการดำเนินโครงการออกมาเป็นผังแม่บทการอนุรักษ์พื้นที่ย่านตลาดน้อยและพื้นที่ต่อเนื่องเพื่อการพัฒนาย่านตลาดน้อยได้ดังรูปที่ 1

รูปที่ 1 ผังแม่บทการอนุรักษ์พื้นที่ย่านตลาดน้อยและพื้นที่ต่อเนื่อง

ที่มา : คู่มือให้ความรู้ประชาชนเกี่ยวกับมาตรการทางผังเมืองและข้อเสนอแนวทางการปฏิบัติเพื่อส่งเสริมภูมิทัศน์การอนุรักษ์ พื้นที่และพัฒนาย่านตลาดน้อยและพื้นที่ต่อเนื่อง สำนักผังเมืองกรุงเทพฯ และสถาบันอาศรมศิลป์ (2558)

นอกจากนี้ยังมีกรณีศึกษาการอนุรักษ์พื้นที่ย่านเมืองเก่าในการปรับปรุงพื้นที่ย่านไชน่าทาวน์ ประเทศสิงคโปร์ที่สามารถรักษาย่านเก่าควบคู่ไปกับการพัฒนาสมัยใหม่ได้อย่างลงตัว จากการศึกษาพบว่าย่านนี้ประสบความสำเร็จด้วยการจัดให้มีกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนที่ได้ร่วมเป็นส่วนหนึ่งของโครงการในคิดวางแผนในการพัฒนาเมืองทุกขั้นตอนจึงทำให้เกิดการปรับปรุงพื้นที่ส่วนของเมืองที่เสื่อมโทรมให้คืนสภาพมีชีวิตชีวา สร้างการเชื่อมโยง พื้นที่ส่วนต่างๆภายในเมือง สร้างสมดุลกับธรรมชาติ ผสานกิจกรรมและอาคารให้สอดคล้องกับการลงทุน และสามารถปรับเปลี่ยนได้ในอนาคต (อ่างใน กฤษณ ฝลโภภรณ์, โครงสร้างเมืองที่ดีในย่านไชน่าทาวน์ประเทศสิงคโปร์, 2557) สำหรับในประเทศไทยมีการนำแนวคิดการคิดอย่างนักออกแบบไปใช้เพื่อการพัฒนาเมืองดังกรณีศึกษาของ พลเดช เชาวรัตน์ และคณะ (2560) ได้ทำการศึกษาวิจัยเพื่อการพัฒนาเมือง โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาการนำแนวคิดการคิดอย่างนักออกแบบ เข้ามาใช้ในการพัฒนาเมืองอย่างมีส่วนร่วม เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยคือการเปรียบเทียบกรณีศึกษา โครงการขอนแก่นเมืองพิเศษ และกาฬสินธุ์สุขสบาย ผลการศึกษาพบว่า เจ้าของโครงการควรจะเป็นหน่วยงานที่รับผิดชอบงานด้านนี้โดยตรงเนื่องจากมีความเป็นไปได้ในการนำไปปฏิบัติจริง ผู้เข้าร่วมโครงการควรประกอบด้วยผู้มีส่วนเกี่ยวข้องทุกภาคส่วน โดยเฉพาะอย่างยิ่งกลุ่มคนรุ่นใหม่ที่มีความคิดสร้างสรรค์และเปิดรับนวัตกรรมใหม่ และนวัตกรรมควรจะต้องสอดคล้องกับผู้เข้าร่วมกระบวนการในเรื่องการนำไปสู่การปฏิบัติ ลดการพึ่งพาหน่วยงานที่ไม่ได้เข้าร่วมกระบวนการเพื่อการพัฒนาเมืองได้อย่างต่อเนื่อง

จากความสำเร็จในโครงการอนุรักษ์พื้นที่ย่านตลาดน้อยและพื้นที่ต่อเนื่อง กรณีศึกษาการปรับปรุงพื้นที่ย่านไชน่าทาวน์ ประเทศสิงคโปร์ และการนำแนวคิดการคิดอย่างนักออกแบบไปใช้ในการพัฒนาเมืองที่ผ่านมาทำให้ผู้วิจัยสนใจในกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนในย่าน ทำให้คนในชุมชนได้ร่วมกันออกแบบ ตระหนักรู้ในความเป็นเจ้าของชุมชนเพื่อการพัฒนาเมืองและอนุรักษ์พื้นที่ย่านเมืองเก่า ด้วยเหตุนี้ผู้วิจัยจึงทำการศึกษารอบทเรียนการมีส่วนร่วมของชุมชนในกระบวนการคิดเชิงออกแบบ : กรณีศึกษาโครงการอนุรักษ์พื้นที่ชุมชนย่านตลาดน้อย กรุงเทพมหานคร เพื่อนำเสนอเป็นแนวทางในการพัฒนาปรับปรุงพื้นที่ย่านเก่าในพื้นที่อื่นสืบต่อไป

2.วัตถุประสงค์ของการวิจัย

- 1.เพื่อวิเคราะห์ปัจจัยความสำเร็จของการมีส่วนร่วมของชุมชนในกระบวนการคิดเชิงออกแบบในการอนุรักษ์ฟื้นฟูชุมชนย่านตลาดน้อย เขตสัมพันธวงศ์ กรุงเทพมหานคร
- 2.เพื่อเสนอแนวทางการสร้างการมีส่วนร่วมของชุมชนในกระบวนการคิดเชิงออกแบบในการอนุรักษ์ชุมชนย่านเมืองเก่าของกรุงเทพมหานคร

3. ขอบเขตของการวิจัย

1.ขอบเขตเชิงพื้นที่

การศึกษาค้นคว้าครั้งนี้ผู้วิจัยได้เลือกพื้นที่ชุมชนย่านตลาดน้อย แขวงตลาดน้อย เขตสัมพันธวงศ์ จังหวัดกรุงเทพมหานคร ซึ่งย่านตลาดน้อยเป็นย่านพื้นที่ริมแม่น้ำเจ้าพระยาของไข่นาหวานเยาวราช หนึ่งในพื้นที่เมืองเก่าของกรุงเทพมหานคร ที่มีประวัติศาสตร์ความเป็นมามีวัฒนธรรม ประเพณี ที่ยังสืบต่อกันจากรุ่นสู่รุ่นและสิ่งปลูกสร้างที่ยังคงความสวยงามหลงเหลืออยู่เป็นจำนวนมาก มีระบบสาธารณูปโภค สาธารณูปการ มีระบบเศรษฐกิจและการค้าที่มีแนวโน้มในการพัฒนาของย่านสูงขึ้นด้วย จึงทำให้เป็นโอกาสที่สำคัญในการพัฒนาย่านตลาดน้อยและพื้นที่ต่อเนื่องและที่สำคัญย่านตลาดน้อยนับเป็นความสำเร็จหนึ่งของโครงการอนุรักษ์ฟื้นฟูย่านเก่าแก่และพื้นที่ต่อเนื่องที่สำนักผังเมือง กรุงเทพมหานคร มอบหมายให้สถาบันอาศรมศิลป์ ดำเนินการในบทบาทของคณะที่ปรึกษาเพื่อศึกษาจัดทำผังแม่บทและออกแบบพื้นที่ ดังนั้นชุมชนย่านตลาดน้อยจึงมีความเหมาะสมต่อการเลือกเป็นพื้นที่เป้าหมายในการศึกษาวิจัยครั้งนี้

2.ขอบเขตด้านเนื้อหา

2.1 ศึกษากระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนในกระบวนการคิดเชิงออกแบบ (Stanford d.school) ในการอนุรักษ์ฟื้นฟูชุมชนย่านตลาดน้อย เขตสัมพันธวงศ์ กรุงเทพมหานคร ตั้งแต่ขั้นตอนดังนี้ ขั้น Empathize (เข้าใจปัญหา เข้าถึงผู้คนและพื้นที่) ขั้น Define (ระบุความต้องการ) ขั้น Ideate (หาแนวทางแก้ปัญหา) ขั้น Prototype (พัฒนาต้นแบบ) ขั้น Test (ทดสอบ)

2.2.ศึกษาปัจจัยความสำเร็จของการมีส่วนร่วมของชุมชนในกระบวนการคิดเชิงออกแบบในการอนุรักษ์ฟื้นฟูชุมชนย่านตลาดน้อย เขตสัมพันธวงศ์ กรุงเทพมหานคร เพื่อเสนอแนวทางการสร้างการมีส่วนร่วมของชุมชนในกระบวนการคิดเชิงออกแบบในการอนุรักษ์ชุมชนย่านเมืองเก่าของกรุงเทพมหานคร

3.ขอบเขตด้านระยะเวลา

ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยได้กำหนดระยะเวลาในการศึกษาความเป็นมาและสถานการณ์ปัจจุบัน กระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชน และวิเคราะห์ปัจจัยความสำเร็จกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนในการดำเนินการโครงการอนุรักษ์ฟื้นฟูชุมชนย่านตลาดน้อย ไว้ตั้งแต่ เดือนสิงหาคม พ.ศ.2562 ถึง เดือนมีนาคม พ.ศ.2563

4.ขอบเขตด้านประชากร

ประชาชนและผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในชุมชนย่านตลาดน้อยที่มีส่วนสำคัญในการร่วมวางแผน แสดงความคิดเห็น ตัดสินใจออกแบบชุมชนตลอดจนร่วมกันพัฒนาและแก้ปัญหาชุมชนของตนเองในโครงการอนุรักษ์ฟื้นฟูชุมชนย่านตลาดน้อยและพื้นที่ต่อเนื่อง เขตสัมพันธวงศ์ กรุงเทพมหานครที่

3. วิธีดำเนินการวิจัย

การศึกษาวิจัยเรื่อง “การถอดบทเรียนการมีส่วนร่วมของชุมชนในกระบวนการคิดเชิงออกแบบ : กรณีศึกษาโครงการอนุรักษ์ฟื้นฟูชุมชนย่านตลาดน้อย กรุงเทพมหานคร” ผู้วิจัยใช้วิธีวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ซึ่งประกอบด้วย การใช้ ข้อมูลเชิงคุณภาพเพื่อศึกษาปัจจัยความสำเร็จของการมีส่วนร่วมของชุมชนในกระบวนการคิดเชิงออกแบบในการ

อนุรักษ์ฟื้นฟูชุมชน สำหรับหน่วยวิเคราะห์ในการวิจัย (Unit of Analysis) นั้น ผู้วิจัยได้เลือกกรณีศึกษาโครงการอนุรักษ์ฟื้นฟูชุมชนย่านตลาดน้อย กรุงเทพมหานคร เป็นพื้นที่ในการวิจัย ซึ่งการเก็บข้อมูลการวิจัยนั้น ผู้วิจัยใช้วิธีการศึกษาและวิเคราะห์เอกสาร (Documentary Analysis) รายงานสรุปผลการดำเนินงานฉบับสมบูรณ์โครงการอนุรักษ์ฟื้นฟูย่านตลาดน้อยและพื้นที่ต่อเนื่อง การสัมภาษณ์แบบเจาะลึก (In-depth Interview) และการวิเคราะห์หลังปฏิบัติ (After Action Review : AAR) ซึ่งผู้วิจัยนำเสนอผลการวิจัยในลักษณะเชิงพรรณนา (Description) และพรรณนาวิเคราะห์ (Analytical Description) โดยผู้วิจัยลงพื้นที่เก็บข้อมูลภาคสนามด้วยตนเอง

ในการสัมภาษณ์ผู้วิจัยเลือกผู้ถูกสัมภาษณ์ด้วยวิธีการสัมภาษณ์แบบเทคนิคลูกโซ่ (Snowball) สืบเนื่องมาจากโครงการที่ศึกษาวิจัยเป็นโครงการที่ดำเนินการสำเร็จลุล่วงไปแล้วแต่เป็นประเด็นที่น่าสนใจสู่การพัฒนาเป็นแนวทางของกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนด้วยกระบวนการคิดเชิงออกแบบในการอนุรักษ์ฟื้นฟูย่านเมืองเก่าและในพื้นที่อื่นๆ โดยมีเกณฑ์คัดเลือกผู้ถูกสัมภาษณ์จากผู้เข้าร่วมประชุมจริงจากกลุ่มตัวแทนประชาชนในชุมชน ผู้ประกอบการ นักวิชาการ หน่วยงานราชการ และสถาบันศาสนา จำนวนทั้งสิ้น 107 คน โดยผู้วิจัยคัดเลือกผู้ให้ข้อมูลหลักที่มีความสนใจและมีความยินยอมในการให้สัมภาษณ์จากรายชื่อผู้เข้าร่วมประชุมและการแนะนำของผู้ให้การสัมภาษณ์ท่านก่อนหน้า โดยการพิจารณาข้อมูลระดับการมีส่วนร่วมเบื้องต้นในการดำเนินงานของโครงการ เพื่อเป็นข้อมูลพื้นฐานในการตัดสินใจเลือกกลุ่มเป้าหมายเพื่อความสมบูรณ์และความน่าเชื่อถือของข้อมูลที่ควรจะได้รับจากกลุ่มเป้าหมายที่เป็นผู้ให้ข้อมูลสำคัญและเกี่ยวข้องกับประเด็นปัญหาการวิจัยอย่างแท้จริง คือเป็นกลุ่มเป้าหมายที่จะสามารถสะท้อนข้อเท็จจริงและปัญหาตามความเป็นจริงและเงื่อนไขของชุมชนที่ศึกษา รวมทั้งเพื่อให้สามารถวิเคราะห์และสรุปผลการศึกษาที่ชัดเจนในประเด็นการมีส่วนร่วมของชุมชนในกระบวนการคิดเชิงออกแบบครอบคลุมทุกกลุ่มที่เข้าร่วมโครงการรวมทั้งสิ้น 20 คน แบ่งเป็น กลุ่มตัวแทนประชาชนในชุมชนจำนวน 12 คน ผู้ประกอบการจำนวน 3 คน นักวิชาการจำนวน 2 คน หน่วยงานราชการ จำนวน 2 คน และสถาบันศาสนา จำนวน 1 รูป

ในกระบวนการสัมภาษณ์ผู้วิจัยเริ่มด้วยการสร้างความสัมพันธ์กับผู้ถูกสัมภาษณ์ก่อนการให้ข้อมูลสัมภาษณ์ เพื่อสร้างความไว้วางใจให้กับผู้ถูกสัมภาษณ์ด้วยการแนะนำตนเองอย่างเปิดเผยว่า ผู้วิจัยเป็นใคร มาจากไหน และวัตถุประสงค์ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้คืออะไร และการสัมภาษณ์จะดำเนินการอย่างไร ทำไมผู้ถูกสัมภาษณ์จึงมีความจำเป็นต้องเข้าร่วมในการวิจัยครั้งนี้ พร้อมทั้งอธิบายว่าการสัมภาษณ์จะเป็นเรื่องราวเกี่ยวกับอะไรบ้าง ใช้ระยะเวลาประมาณเท่าใดในการสัมภาษณ์ พร้อมทั้งขออนุญาตการใช้เครื่องบันทึกเสียงและการจดบันทึกขณะสัมภาษณ์ลงในสมุดบันทึกของผู้วิจัย และชี้แจงเรื่องการรักษาความลับ การเก็บข้อมูลจากการสัมภาษณ์อย่างปลอดภัยปลอดภัย ซึ่งในการสัมภาษณ์ได้ใช้แนวคำถามที่เป็นคำถามปลายเปิดซึ่งมีความยืดหยุ่นสูงเปิดโอกาสให้ผู้ถูกสัมภาษณ์สามารถพูดคุยเรื่องต่างๆ ได้อย่างอิสระและเจาะลึกไปตามประเด็นที่ผู้ให้สัมภาษณ์ได้พูดถึงและเป็นการข้อมูลสำคัญเพิ่มเติมจากประเด็นที่ทำการศึกษา ทั้งนี้การพูดคุยตั้งอยู่บนฐานของความเต็มใจที่จะตอบคำถามของผู้ถูกสัมภาษณ์ และมีการชี้แจงให้ผู้ถูกสัมภาษณ์ทราบด้วยว่าหากมีคำถามใดที่ไม่อยากตอบหรือกังวลใจสำหรับการให้ข้อมูลสามารถที่จะไม่ให้ความร่วมมือในการตอบในคำถามนั้นได้ และผู้วิจัยได้วิเคราะห์ข้อมูลเบื้องต้นจากการสัมภาษณ์หลังเก็บข้อมูลในพื้นที่วิจัยทันที รวมทั้งสรุปข้อมูลจากการศึกษาความเป็นมาและสถานการณ์ปัจจุบันของโครงการอนุรักษ์ฟื้นฟูชุมชนย่านตลาดน้อยและถอดบทเรียนกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนตามกระบวนการคิดเชิงออกแบบและวิเคราะห์ปัจจัยความสำเร็จความสำเร็จในการมีส่วนร่วมของชุมชนของโครงการดังกล่าวเป็นลำดับตามวัตถุประสงค์ของการวิจัยที่ตั้งไว้

ในกระบวนการขณะที่ผู้วิจัยดำเนินการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลพบว่า ข้อดีของการใช้คำถามปลายเปิดและการสร้างความสัมพันธ์กับผู้ถูกสัมภาษณ์เข้าใจวัตถุประสงค์ของการสัมภาษณ์ พร้อมทั้งรู้สึกผ่อนคลายและเป็นกันเองทำให้ผู้ถูก

สัมภาษณ์ไม่แสดงอาการอึดอัดในระหว่างการตอบคำถามและมีความสนใจ จดจ่อในการตอบคำถามได้อย่างต่อเนื่อง แต่ก็มีข้อจำกัดของการใช้คำถามปลายเปิดในการการสัมภาษณ์คือ มีความละเอียดของข้อมูลบางส่วนเกินกว่าความต้องการหรือไม่ตรงประเด็นของการศึกษาและทำให้ผู้สัมภาษณ์ไม่สามารถควบคุมเวลาและคำตอบในบางส่วนได้ สำหรับข้อซักถามจากผู้ถูกสัมภาษณ์โดยส่วนใหญ่มีการซักถามในประเด็นที่ว่าหลังจากสัมภาษณ์เสร็จได้ข้อมูลแล้ว ผู้ถูกสัมภาษณ์ให้ข้อมูลเป็นประโยชน์บ้างไหมและจะสามารถช่วยเหลือในเรื่องอื่นๆกับผู้วิจัยเพื่อเป็นประโยชน์ต่อการศึกษาได้เพิ่มเติมบ้าง

หลังจากการสัมภาษณ์สิ้นสุดลงผู้วิจัยได้ทำการขอบคุณผู้ถูกสัมภาษณ์พร้อมทั้งอธิบายถึงรูปแบบการนำข้อมูลจากการสัมภาษณ์ไปพัฒนาต่อยอดเป็นองค์ความรู้ในประเด็นการถอดบทเรียนกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนในการบวนการคิดเชิงออกแบบและด้านปัจจัยความสำเร็จในกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนในโครงการอนุรักษ์ฟื้นฟูย่านตลาดน้อยและในมิติอื่นๆที่สามารถเป็นแนวทางในการพัฒนาอนุรักษ์ฟื้นฟูย่านเก่าของชุมชนอื่นๆได้และมีการจัดทำแผนพับสรุปข้อความรู้จากประเด็นที่ได้ทำการศึกษามอบให้กับศูนย์การเรียนรู้กลางของชุมชนให้กับผู้ที่สนใจศึกษาเป็นลำดับต่อไป

4. ผลการวิจัย

ผลการศึกษากระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนในกระบวนการคิดเชิงออกแบบ กรณีศึกษาโครงการอนุรักษ์ฟื้นฟูชุมชนย่านตลาดน้อย กรุงเทพมหานคร ผู้วิจัยสามารถสรุปผลจากการถอดบทเรียนกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนตามกระบวนการคิดเชิงออกแบบจากรายงานสรุปผลการดำเนินงานฉบับสมบูรณ์โครงการอนุรักษ์ฟื้นฟูย่านตลาดน้อยและพื้นที่ต่อเนื่องและจากการสัมภาษณ์ผู้เข้าร่วมโครงการซึ่งเป็นตัวแทนชุมชน ผู้ประกอบการ นักวิชาการ หน่วยงานราชการ และสถาบันศาสนา รวมถึงปัจจัยความสำเร็จของกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนในการพัฒนาย่านตามกระบวนการคิดเชิงออกแบบได้ดังนี้

1. ศักยภาพของชุมชนย่านตลาดน้อย

ปัจจุบันมีการพัฒนาระบบขนส่งมวลชนประเภทรางที่เข้ามาภายในย่านตลาดน้อย ทำให้เกิดศักยภาพในการเข้าถึงมากขึ้น และมีแนวโน้มในการพัฒนาของย่านสูงขึ้นด้วย นับเป็นโอกาสที่สำคัญในการพัฒนาย่านตลาดน้อยและพื้นที่ต่อเนื่องเกิดขึ้น จึงนำมาสู่การฟื้นฟูย่านเมืองเก่าให้กลับมามีชีวิตใหม่ เพื่อให้เกิดการอนุรักษ์และฟื้นฟูย่านตลาดน้อย พื้นที่ย่านพาณิชยกรรมที่สำคัญในอดีตให้เกิดกิจกรรมการค้าที่สามารถตอบรับกับบริบทใหม่ของเมืองในฐานะย่านพาณิชยกรรมรองจากย่านเยาวราชให้เป็ย่านที่สามารถเก็บรักษามรดกวัฒนธรรมและวิถีชีวิตทั้งที่เป็นรูปธรรมและนามธรรมอันเป็นเอกลักษณ์ของย่านไว้อย่างสมดุล พร้อมทั้งอาศัยศักยภาพทั้งในโอกาสและศักยภาพในพื้นที่โดยรอบ สามารถดึงดูดกลุ่มนักท่องเที่ยวให้เข้ามาศึกษาและสัมผัสย่านมรดกวัฒนธรรมวิถีชีวิตของชาวย่านตลาดน้อยและพื้นที่ต่อเนื่องได้อย่างมากขึ้น

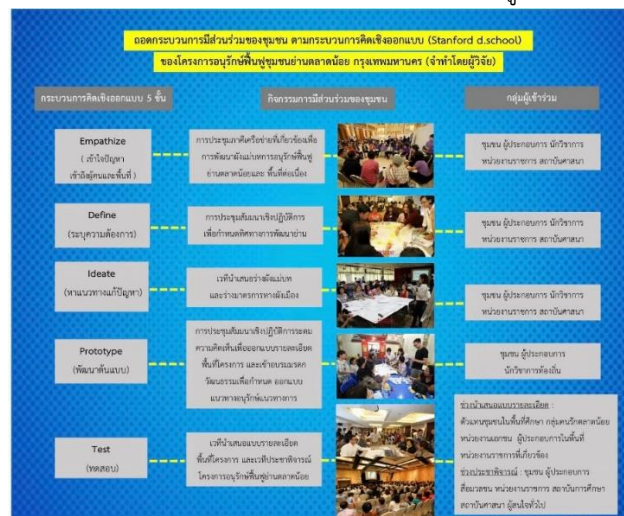
2. การดำเนินโครงการอนุรักษ์ฟื้นฟูย่านตลาดน้อยและพื้นที่ต่อเนื่องตั้งแต่เริ่มต้นจนถึงปัจจุบันนี้

สำนักผังเมือง และ สถาบันอาศรมศิลป์ (2558) การพัฒนาปรับปรุงฟื้นฟูย่านเมืองเก่าเป็นไปตามนโยบายของสำนักผังเมืองกรุงเทพมหานครเพื่อทำให้เป็นเมืองน่าอยู่เป็นศูนย์กลางทางเศรษฐกิจวิทยาการของประเทศและภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ เป็นศูนย์กลาง การบริหาร และการปกครองของประเทศ มีเอกลักษณ์ด้านศิลปวัฒนธรรมของชาติและสอดคล้องกับทิศทางการพัฒนาเมืองรวมทั้งยังคงไว้ซึ่งความเป็นเอกลักษณ์ของย่านตลาดน้อยและพื้นที่ต่อเนื่อง (ย่านทรงวาด และย่านจักรวรรดิ) จึงจำเป็นต้องมีกระบวนการแปลงผังนโยบายไปสู่แผนงานปฏิบัติในระดับพื้นที่ โดยเฉพาะงานวางผังแม่บท การออกแบบรายละเอียด มาตรการทางผังเมือง จัดทำข้อเสนอและแนวทางการปฏิบัติ เพื่อส่งเสริมภูมิทัศน์ในการอนุรักษ์ฟื้นฟูและพัฒนา ย่าน การบริหารจัดการโครงการ การให้ข้อมูลข่าวสาร ประชาสัมพันธ์ ตลอดจนการส่งเสริมความรู้และความเข้าใจโครงการอนุรักษ์ฟื้นฟูย่าน โดยผ่านกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องทุกภาคส่วน เพื่อนำผลไปสู่การปรับปรุงฟื้นฟูเมืองให้เกิดเป็นรูปธรรมที่มีฐานการพัฒนาจากประชาชน หน่วยงาน กิจกรรม

ร้านค้าในพื้นที่ได้อย่างยั่งยืนต่อไป ซึ่งในปัจจุบันนี้ย่านตลาดน้อยมีการเปลี่ยนแปลงเกิดขึ้นมากมายหลังจากที่โครงการอนุรักษ์พื้นที่ย่านตลาดน้อยและพื้นที่ต่อเนื่องได้ทำสำเร็จลงแล้วเช่น ได้พื้นที่โครงการนำร่องในการพัฒนาไม่ว่าจะเป็นโครงการปรับปรุงพื้นที่ปูบ่อบอกทางสถานที่ในย่านตลาดน้อย การปรับปรุงพื้นที่ทางเดินเชื่อมโยงสุริยมน้ำเจ้าพระยา ในย่านตลาดน้อยและส่วนอื่นๆตามลำดับ ส่งผลทำให้ย่านตลาดน้อยเป็นที่รู้จักของนักท่องเที่ยวและผู้สนใจศึกษาประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมของคนไทยเชื้อสายจีน การประกอบอาชีพที่หลากหลายในชุมชน หรือมาเที่ยวชมมรดกวัฒนธรรมด้านสถาปัตยกรรมเช่น วัดพุทธแบบไทย วัดพุทธแบบจีน โบสถ์คริสต์ และมัสยิดที่สวยงามเป็นต้น เป็นการส่งเสริมให้ย่านตลาดน้อยมีมนต์เสน่ห์ดึงดูดคนหลายกลุ่มเข้ามาได้อย่างสะดวกและเป็นที่ยอมรับมากขึ้น นอกจากนี้ชุมชนยังมีการรวมกลุ่มกันทำกิจกรรมประชาสัมพันธ์ให้เป็นที่รู้จักของคนในวงกว้างมากขึ้นร่วมกัน เช่น โครงการย่านจีนถิ่นบางกอก โครงการตลาดนัดเพื่อส่งเสริมเศรษฐกิจในชุมชนและการเผยแพร่วัฒนธรรม โครงการวาดภาพตามฝาผนังในชุมชนที่สะท้อนถึงวิถีชีวิตในชุมชน มีการทำเพจในเฟซบุ๊กและจัดทำวารสารเพื่อประชาสัมพันธ์ สื่อสารและดึงดูดนักท่องเที่ยวซึ่งสถานการณ์ปัจจุบันชุมชนตลาดน้อยก็ยังคงดำเนินกิจกรรมได้อย่างต่อเนื่องเสมอมา

3.ปัจจัยความสำเร็จของกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนในการพัฒนาย่านตามกระบวนการคิดเชิงออกแบบ

ในภาคปฏิบัติของการจัดกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนรวมไปถึงผู้ที่เกี่ยวข้องมีส่วนเกี่ยวข้องในโครงการการอนุรักษ์พื้นที่ย่านตลาดน้อยและพื้นที่ต่อเนื่องด้วยกระบวนการคิดเชิงออกแบบ (Stanford d.school) แบ่งเป็น 5 ขั้นตอน โดยปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นมีการจัดเวทีประชุมเชิงปฏิบัติการตลอดทั้งโครงการทำให้กระบวนการคิดเชิงออกแบบเป็นกระบวนการที่ส่งเสริมและเน้นคนในชุมชนเป็นศูนย์กลาง ซึ่งในทุกขั้นตอนตั้งแต่ขั้น Empathize (เข้าใจปัญหา เข้าถึงผู้คน และพื้นที่) ขั้น Define (ระบุความต้องการ) ขั้น Ideate (หาแนวทางแก้ปัญหา) ขั้น Prototype (พัฒนาด้านแบบ) และขั้น Test (ทดสอบ) พบว่าทางภาครัฐที่เป็นเจ้าของโครงการมีการผสมผสานความความร่วมมือในทุกภาคส่วนได้มีส่วนร่วมในการพัฒนาของโครงการเป็นอย่างดี ไม่ว่าจะเป็นฝ่ายชุมชน กลุ่มคนรักตลาดน้อย ผู้ประกอบการ ผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย หน่วยงานราชการ สถาบันการศึกษา สถาบันศาสนา ผู้สนใจทั่วไป รวมไปถึงสื่อมวลชนที่ช่วยทำให้โครงการอนุรักษ์พื้นที่ชุมชนย่านตลาดน้อยกรุงเทพมหานครนี้เป็นที่รู้จักในวงกว้างมากขึ้นแล้วเป็นอีกวิธีการของการทำให้การมีส่วนร่วมของชุมชนเกิดการพัฒนาดังตรงตามบริบทของชุมชน อีกทั้งยังเป็นการรักษามรดกวัฒนธรรมประวัติศาสตร์ของท้องถิ่น พร้อมทั้งพัฒนาระบบเศรษฐกิจและความเป็นอยู่ของชุมชนให้ดียิ่งขึ้น นอกจากนี้ผู้วิจัยสามารถสรุปในภาคปฏิบัติของการจัดกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนรวมไปถึงผู้ที่เกี่ยวข้องมีส่วนเกี่ยวข้องในโครงการการอนุรักษ์พื้นที่ย่านตลาดน้อยและพื้นที่ต่อเนื่องด้วยกระบวนการคิดเชิงออกแบบ ของ Stanford d.school แบ่งเป็น 5 ขั้นตอน ตามรูปที่ 2 ได้ดังนี้ D.school (2016)

รูปที่ 2 ถอดกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชน ตามกระบวนการคิดเชิงออกแบบ (Stanford d.school)
ของโครงการอนุรักษ์ฟื้นฟูชุมชนย่านตลาดน้อย กรุงเทพมหานคร จำทำโดยผู้วิจัย (2563)

**4. ปัจจัยความสำเร็จของกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนในโครงการอนุรักษ์ฟื้นฟูชุมชนย่านตลาดน้อยและพื้นที่
ต่อเนื่อง**

ปัจจัยความสำเร็จของกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนสามารถแบ่งได้ 3 ด้านดังต่อไปนี้

**4.1. ปัจจัยด้านความคาดหวังหรือผลลัพธ์ที่จะเกิดขึ้นจากการโครงการอนุรักษ์ฟื้นฟูชุมชนย่านตลาดน้อยและพื้นที่
ต่อเนื่อง**

คนในชุมชนคาดหวังอยากเห็นการพัฒนาของชุมชนในทางที่ดีขึ้น โดยมองว่าการผลักดันให้สำร่งนั้นชุมชนเป็น
ตัวกำหนดอนาคตของชุมชนเองซึ่งประชาชนในชุมชนย่านตลาดน้อยมีความตระหนักถึงความสำคัญของย่านนี้และมองเห็น
ผลกระทบที่จะเกิดขึ้นต่อย่านนี้หากไม่ได้พัฒนาและเห็นโอกาสของการอนุรักษ์และฟื้นฟูย่านภายใต้วิสัยทัศน์ร่วมกันที่ว่า
อยากให้ชุมชนย่านตลาดน้อยเป็นแหล่งมรดกวัฒนธรรมและศูนย์กลางเศรษฐกิจริมแม่น้ำเจ้าพระยาที่มียุทธศาสตร์การ
ดำเนินงาน 3 ยุทธศาสตร์ ทำตามที่ชุมชนเห็นความสำคัญดังนี้คือ ยุทธศาสตร์ การพัฒนาย่านเศรษฐกิจเก่ากลางเมือง
ยุทธศาสตร์ การฟื้นฟูพื้นที่สาธารณะริมน้ำ ยุทธศาสตร์ การอนุรักษ์มรดกวัฒนธรรม ซึ่งเมื่อชุมชนเข้าใจผลลัพธ์ที่จะ
เกิดขึ้นตามความคาดหวังที่ตนต้องการจึงเป็นอีกหนึ่งปัจจัยสำคัญที่ตัดสินใจเข้าร่วมในกระบวนการที่ให้ชุมชนมีส่วนร่วมใน
โครงการ

4.2. ปัจจัยด้านกระบวนการมีส่วนร่วมในโครงการของชุมชน

กระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนในโครงการดังกล่าวเป็นอีกหนึ่งปัจจัยสำคัญที่ผลักดันให้โครงการสำเร็จลุล่วงได้
ด้วยดีเพราะคนในชุมชนไม่ได้มองว่าสิ่งนี้เป็นภาระของชุมชนหากแต่มีความคิดว่าเป็นหน้าที่ที่สำคัญของผู้ที่อยู่อาศัยในพื้นที่
นี้ ยังมีโอกาสได้เข้าร่วมมากเท่าใดก็ยิ่งจะทำให้ได้ชุมชนที่น่าอยู่และมีความพร้อมมากยิ่งขึ้นในการต้อนรับผู้มาเยือน
โดยเฉพาะกระบวนการที่ให้ชุมชนมีส่วนร่วมมีความหลากหลายลักษณะไม่ใช่เพียงแค่ให้เข้าร่วมปรึกษาหารือเท่านั้น แต่
ชุมชนได้มีส่วนร่วมตั้งแต่ขั้นตอนการมีส่วนร่วมในเข้าใจความเป็นมาของโครงการรวมถึงผลลัพธ์ที่จะเกิดขึ้นต่อชุมชนร่วม
ไปถึงการมีส่วนร่วมในการวิเคราะห์ปัญหาของชุมชน การวางแผน การกำหนดลำดับความสำคัญ พร้อมทั้งตั้งเป้าหมายการ
พัฒนาในเชิงความเหมาะสมของชุมชนตนเอง มีส่วนร่วมในการกำหนดแนวทางดำเนินการ การติดตาม การประเมินผล
เพื่อให้ผู้มีส่วนได้เสียได้ทราบถึงปัญหาและอุปสรรคต่างๆแล้วจึงร่วมกันประเมินผลและดำเนินการหาทางแก้ไขต่อไป อีก
อย่างชุมชนมีส่วนร่วมในการตัดสินใจในประเด็นต่างๆตามความเหมาะสมกับบริบทและความต้องการแท้จริง ไม่ได้เกิดจาก
ความเกรงใจหรือเห็นใจสามารถตัดสินใจด้วยตนเองได้อย่างอิสระ ทุกคนมีสิทธิความเสมอภาคกันและไม่ได้เกิดจากการถูก
บังคับจากหน่วยงานของรัฐหรือผู้รับผิดชอบโครงการ ถือได้ว่าเป็นการใช้รูปแบบการมีส่วนร่วมที่เหมาะสมกับวิถีชีวิตของคน
ในชุมชน ทำให้เกิดแรงจูงใจที่ตัดสินใจเข้าร่วมกระบวนการที่ทางโครงการจัดขึ้นได้เป็นอย่างดี

4.3. ปัจจัยด้านกลไกการดำเนินงานของหน่วยงานราชการ

หน่วยงานราชการที่สำคัญของโครงการนี้คือสำนักผังเมืองกรุงเทพมหานครและคณะทำงานที่รับผิดชอบโครงการคือ
สถาบันอาศรมศิลป์ มีความชำนาญ ความเชี่ยวชาญและรอบรู้ด้านการพัฒนาเมืองนอกเหนือจากนั้นยังสามารถสร้างความ
เชื่อมั่นให้เกิดขึ้นกับชุมชน ในด้านความไว้วางใจด้วยชื่อเสียงของหน่วยงานและไม่ได้ดำเนินการแต่เพียงผู้เดียวมีการให้
ชุมชนได้เข้ามามีส่วนร่วมการแก้ปัญหาได้อย่างเต็มที่ในทุกๆขั้นตอน แสดงถึงความโปร่งใสให้ประจักษ์แก่ชุมชนและผู้มีส่วนได้ส่วน
เสียกับโครงการดังกล่าวอีกทั้งไม่ทิ้งเรื่องการสร้างจิตสำนึกให้กับชุมชนได้รู้สึกว่าเป็นเจ้าของโครงการเพื่อการพัฒนา
ฟื้นฟูย่านจริงๆ และที่สำคัญมีการเผยแพร่องค์ความรู้ในเรื่องการอนุรักษ์ฟื้นฟูชุมชนย่านตลาดน้อยและพื้นที่ต่อเนื่องโดย
กระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชน และหน่วยงานที่เกี่ยวข้องทุกภาคส่วนที่ได้กล่าวมาแล้ว พร้อมทั้งมีการเผยแพร่

ประชาสัมพันธ์กิจกรรมการประชุมเชิงปฏิบัติการ การอบรมให้ความรู้ และเอกสารเผยแพร่ที่มีความต่อเนื่องและสม่ำเสมอ ทำให้ชุมชนยังเชื่อมั่นในการดำเนินของหน่วยงานราชการ

5. สรุปผลและอภิปรายผลการวิจัย

การศึกษาวิจัยเรื่อง “การถอดบทเรียนการมีส่วนร่วมของชุมชนในกระบวนการคิดเชิงออกแบบ : กรณีศึกษาโครงการอนุรักษ์ฟื้นฟูชุมชนย่านตลาดน้อย กรุงเทพมหานคร” พบว่า แนวคิดกระบวนการคิดเชิงออกแบบเป็นหนึ่งในเครื่องมือที่ช่วยในการสร้างนวัตกรรมที่เอาความคิดสร้างสรรค์และมุมมองของคนทำงานซึ่งประกอบไปด้วยชุมชน ผู้ประกอบการ ผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย หน่วยงานราชการ สถาบันการศึกษา สถาบันศาสนา ผู้สนใจทั่วไป มาร่วมกันสร้างแนวทางในการแก้ปัญหา การพัฒนาเมืองที่สอดคล้องกับบริบทในชุมชนเมืองนั้นๆ และจากประเด็นการมีส่วนร่วมของประชาชนและการสร้างนวัตกรรมในการแก้ปัญหาในชุมชนสอดคล้องกับการศึกษาวิจัยของ พลเดช เชาวรัตน์ และคณะ (2560) ที่ได้เคยทำการศึกษานำแนวคิดการคิดเชิงออกแบบไปใช้ในการพัฒนาเมืองในประเทศไทยนี้ โดยมีวัตถุประสงค์ในการมุ่งค้นหารูปแบบการมีส่วนร่วมของประชาชนที่มีลักษณะการสร้างนวัตกรรมที่มีประสิทธิภาพและเหมาะสมกับบริบทของประเทศไทย โดยแนวคิดกระบวนการคิดเชิงออกแบบถูกนำมาใช้เป็นต้นแบบในการศึกษาสอดคล้องกับการวิจัยในครั้งนี้ในมิติของผู้มีส่วนร่วมในโครงการควรประกอบด้วยผู้มีส่วนเกี่ยวข้องทุกภาคส่วนโดยเฉพาะหน่วยงานที่รับผิดชอบในงานพัฒนาเมืองโดยตรงทั้งในระดับนโยบายและระดับปฏิบัติ โดยเฉพาะอย่างยิ่งควรดึงกลุ่มคนรุ่นใหม่หรือกลุ่มที่มีความคิดสร้างสรรค์ ที่มีมุมมองใหม่ๆ เข้าร่วมกระบวนการ เช่น นักเรียน นักศึกษา และบุคคลวัยทำงานในภาคธุรกิจและอุตสาหกรรมสร้างสรรค์ สำหรับปัจจัยสำคัญที่มีผลต่อการสร้างการมีส่วนร่วมด้วยกระบวนการคิดเชิงออกแบบผู้วิจัยพบว่าลักษณะการมีส่วนร่วมของชุมชนในทุกขั้นตอนที่หน่วยงานที่รับผิดชอบโครงการได้จัดขึ้นเป็นกลไกที่สำคัญส่งผลทำให้โครงการสำเร็จไปด้วยดี อีกทั้งยังได้เห็นพลังของสามัคคีของคนในชุมชนและผู้มีส่วนเกี่ยวข้องไม่ว่าจะเป็นกลุ่มคนรักตลาดน้อย ผู้ประกอบการ หน่วยงานราชการ สถาบันการศึกษา สถาบันศาสนา ผู้สนใจทั่วไป ได้สละเวลามาร่วมคิดแลกเปลี่ยนเรียนรู้กัน และใช้ความสามารถของตนเองมาร่วมกันสร้างแนวทางในการแก้ปัญหา วางแผนการพัฒนาเมืองที่สอดคล้องกับบริบทในชุมชนของตนเอง เกิดความรู้สึกว่าตนเองเป็นเจ้าของโครงการ นอกจากนี้แม้แนวคิดกระบวนการคิดเชิงออกแบบนี้จะถูกพัฒนาในซีกโลกตะวันตกตั้งแต่ช่วง ค.ศ. 1960 ก็ตาม แต่หากผู้รับผิดชอบโครงการหรือผู้มีส่วนร่วมได้ศึกษาทำความเข้าใจเป็นอย่างดีก็สามารถประยุกต์ใช้ได้กับทุกพื้นที่เป็นแนวทางทางของการพัฒนาพื้นที่เมือง เศรษฐกิจและสังคมได้เป็นอย่างดี แต่ก็มีข้อพึงระวังคือกระบวนการคิดเชิงออกแบบเป็นกระบวนการที่เน้นบุคคลเป็นศูนย์กลาง ดังนั้นแนวทางแก้ปัญหาที่มีความเฉพาะเจาะจงในบริบทของวัฒนธรรมหนึ่งอาจจะไม่ประสบความสำเร็จในการแก้ปัญหาในบริบททางวัฒนธรรมอื่นๆ Tim & Jocelyn (2010) ซึ่งผู้ดำเนินงานต้องศึกษาบริบทและวัฒนธรรมของชุมชนนั้นๆ ให้ดีก่อน

6. ข้อเสนอแนะ

1. ปัจจัยความสำเร็จของการมีส่วนร่วมของชุมชนในกระบวนการคิดเชิงออกแบบในการอนุรักษ์ฟื้นฟูชุมชนย่านเมืองเก่า
เจ้าของโครงการต้องทำให้กระบวนการคิดเชิงออกแบบเป็นกระบวนการที่ส่งเสริมและเน้นคนในชุมชนเป็นศูนย์กลาง และเข้าใจง่าย พร้อมทั้งจัดกระบวนการในทุกขั้นตอนตั้งแต่ขั้น Empathize (เข้าใจปัญหา เข้าถึงผู้คนและพื้นที่) ขั้น Define (ระบุความต้องการ) ขั้น Ideate (หาแนวทางแก้ปัญหา) ขั้น Prototype (พัฒนาต้นแบบ) และขั้น Test (ทดสอบ) ให้ชุมชนเกิดความรู้สึกว่าชุมชนเป็นเจ้าของโครงการและมีความคิดว่าเป็นหน้าที่ที่สำคัญของผู้ที่อยู่อาศัยในพื้นที่ เพราะถ้ายังมีโอกาสได้เข้าร่วมมากเท่าใดก็ยิ่งจะทำให้ชุมชนของตนพัฒนามากยิ่งขึ้น

2.แนวทางการสร้างการมีส่วนร่วมของชุมชนในกระบวนการคิดเชิงออกแบบในการอนุรักษ์พื้นที่ชุมชนย่านเมืองเก่า
บริบทของชุมชนย่านตลาดน้อยเป็นชุมชนย่านเก่าแก่ชาวจีนกลางเมืองใหญ่มีความหลากหลายทางวัฒนธรรม การประกอบอาชีพ ศักยภาพของคนในชุมชนมีความพร้อมกับการมีส่วนร่วมในกระบวนการคิดเชิงออกแบบที่รัฐดึงความสามารถของคนในชุมชนออกมาร่วมพัฒนาพื้นที่ย่านในทุกขั้นตอนซึ่งหากชุมชนอื่นๆที่สนใจนำแนวทางในกระบวนการมีส่วนร่วมจากการที่ผู้วิจัยได้ทำการศึกษามาแล้วควรคำนึงถึงความพร้อมของบริบทชุมชนเป็นสำคัญโดยที่ต้องทำให้ทุกฝ่ายที่มีส่วนเกี่ยวข้องในชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมกับโครงการเพื่อให้มีเป้าหมายอุดมการณ์เดียวกันเพื่อลดผลกระทบทางลบที่อาจจะเกิดขึ้นได้ในชุมชนของตนเอง

7. เอกสารอ้างอิง

[1]	กฤษณ์ ฝิโลปกรณ์. (2557). โครงสร้างเมืองที่ดีในย่านไชน่าทาวน์ประเทศสิงคโปร์. วารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม ฉบับพิเศษ ประชุมวิชาการ ครั้งที่ 9.
[2]	ธีรพร ทวีธรรมเจริญ. (2553). การเรียนรู้วิถีชุมชนจากแนวคิดในทฤษฎีโครงสร้างทางสังคมและทฤษฎีชุมชน. วารสารวิชาการ มหาวิทยาลัยหอการค้าไทย, 104-116.
[3]	พลเดช เซวรัตน์ และ คณะ. (2560). การนำแนวคิดการคิดอย่างนักออกแบบไปใช้ในการพัฒนาเมืองในประเทศไทย. วารสารสิ่งแวดล้อมสรรค์สร้างวิจิตร คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น, ปีที่ 16 ฉบับที่ 2.
[4]	สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. (2560). แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 12 พ.ศ. 2560 - 2564. กรุงเทพฯ
[5]	สำนักผังเมือง และ สถาบันอาศรมศิลป์. (2558). สรุปผลการดำเนินงานฉบับสมบูรณ์ของโครงการอนุรักษ์พื้นที่ชุมชนย่านตลาดน้อยและพื้นที่ต่อเนื่อง. กรุงเทพฯ
[6]	เจมส์ แอล เครย์ตัน. (2551). คู่มือการมีส่วนร่วมของประชาชน การตัดสินใจที่ดีกว่าโดยให้ชุมชนมีส่วนร่วม. (วันชัย วัฒนศัพท์, ถวิลวดี บุรีกุล, และ เมธิศา พงษ์ศักดิ์ศรี, ผู้แปล). ขอนแก่น: โรงพิมพ์ศิริภรณ์.
[7]	D.school. (2016). Welcome to the Virtual Crash Course in Design Thinking., from Hasso Plattner Institute of Design http://dschool.stanford.edu/dgift/
[8]	Golder, B. (2005). Cross-Cutting Tool Stakeholder Analysis. USA : WWF US.
[9]	Tim, B. & Jocelyn, W. (2010). Design Thinking for Social Innovation. Stanford Social Innovation Review Winter 2010.